

โบราณคดีเมืองนครปฐม: การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้
สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1

Archaeology of Nakhon Pathom: An Integration for Enhancing Social
Studies, Religion, and Culture Learning Management
at Wat Sala School (Luang Pho Noi Foundation),
Nakhon Pathom Primary Educational
Service Area Office 1

ปริญญ์ ธรรมชาติ*

Parinya Thammachat

ไนตะวัน กำหอม

Naitawan Kumhom

สาขาสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม

คณะสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ วิทยาลัยทองสุข

Department of Society, Religion and Culture,

Faculty of Social Sciences and Education, Thongsook College

Corresponding author, e-mail: tammachatpop@gmail.com*

วันที่รับบทความ (Received): 6 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised): 27 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted): 4 มีนาคม 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม โบราณคดีเมืองนครปฐม 2) การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 ผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้รู้ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีข้อมูลเชิงลึกในด้าน ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม สังคม ที่เกี่ยวกับโบราณคดีเมืองนครปฐม 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ เป็นกลุ่มครู นักเรียน ชาวบ้าน และผู้ที่เคยอาศัย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณคดีเมืองนครปฐม และ 3) กลุ่มบุคคลทั่วไป เป็นกลุ่มประชาชนทั่วไปที่เคยรับรู้หรือที่เคยอาศัย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณคดีเมืองนครปฐม การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต จัดประชุมกลุ่มย่อยและการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า 1) เมืองนครปฐมโบราณมีบทบาทสำคัญตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-13 โดยมี พุทธศาสนาและความเชื่อพราหมณ์เป็นรากฐานของการก่อรูปเมืองและสังคม ตำนานเมืองนครไชยศรี พระประโทนเจดีย์ และพระปฐมเจดีย์ สะท้อนความเจริญด้านศาสนา ศิลปกรรม และวิทยาการมีหลักฐาน โบราณคดีและสถานที่จริง ยืนยันความเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของภูมิภาคในสมัยโบราณ 2) การจัดการ เรียนรู้โดยบูรณาการโบราณคดีนครปฐมกับกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เน้นผู้เรียนเป็น

ศูนย์กลางผ่านกระบวนการ Active Learning และ Project-Based Learning เปิดโอกาสให้ผู้เรียนค้นคว้า วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากกิจกรรมเชิงปฏิบัติ ส่งเสริมทักษะการคิด การทำงานร่วมกัน ความคิดสร้างสรรค์ ควบคู่กับการปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และความภูมิใจในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: โบราณคดี; นครปฐม; การบูรณาการการสอน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the history, culture, and archaeology of Nakhon Pathom, and 2) to integrate this knowledge to promote learning in the social studies, religion, and culture curriculum at Wat Sala School (Luang Pho Noi Uppatham), under the Nakhon Pathom Primary Educational Service Area Office 1. The targeted informants included: 1) the knowledgeable group, consisting of individuals with in-depth information on history, traditions, culture, rituals, and society related to the archaeology of Nakhon Pathom; 2) the practitioners group, consisting of teachers, students, villagers, and those who had lived in or been involved with the archaeology of Nakhon Pathom; and 3) the general public group, consisting of people who had knowledge of, lived in, or had been associated with the archaeology of Nakhon Pathom. This research employed a qualitative cultural approach. Data collection tools included surveys, interviews, observations, focus group discussions, and workshops.

The research findings revealed that: 1) ancient Nakhon Pathom played a significant role from the 12th–13th Buddhist centuries, with Buddhism and Brahman beliefs forming the foundation of the city and society. The legends of Nakhon Chai Si, Phra Prothon Chedi, and Phra Pathom Chedi reflected the development of religion, arts, and sciences. Archaeological evidence and actual sites confirmed its status as a cultural center in the region during ancient times. 2) Learning activities that integrated Nakhon Pathom archaeology with social studies, religion, and culture were learner-centered, using Active Learning and Project-Based Learning approaches. These activities allowed learners to research, analyze, and synthesize information through hands-on experiences, fostering thinking skills, collaboration, creativity, as well as promoting values, ethics, and pride in preserving local cultural heritage effectively.

Keywords: Archaeology; Nakhon Pathom; Integrated Teaching

บทนำ

จังหวัดนครปฐมเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เนื่องจากเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญในกลุ่มแม่น้ำท่าจีน ซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีจำนวนมาก อาทิ พระปฐมเจดีย์ เมืองโบราณนครปฐม และโบราณวัตถุในสมัยทวารวดี หลักฐานเหล่านี้สะท้อนถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ความเจริญด้านศาสนา วัฒนธรรม และระบบเศรษฐกิจในอดีตอย่างชัดเจน (กรมศิลปากร, 2562) นครปฐมจึงนับเป็นหนึ่งในศูนย์กลางอารยธรรมที่มีบทบาทสำคัญของภูมิภาคภาคกลาง จากการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีพบว่า พื้นที่จังหวัดนครปฐมมีร่องรอยการตั้งถิ่นฐาน

มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และพัฒนาเป็นเมืองทวารวดีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 โดยมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมกับดินแดนต่างๆ ในคาบสมุทรสุวรรณภูมิ (พระครูใบฎีกาทัตพล จันทวิโส (แฝงปาน), 2560) โบราณวัตถุที่ค้นพบ เช่น พระพุทธรูป ศิลาแกะสลัก จารึก และภาชนะดินเผา แสดงถึงการรับอิทธิพลทางพุทธศาสนา และศิลปกรรมแบบอินเดียโบราณ ซึ่งได้รับการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น (สฤตพงศ์ ชุนทรง, 2557)

พระปฐมเจดีย์ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญของจังหวัดนครปฐม ถือเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สะท้อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนไทย และเป็นศูนย์รวมศรัทธาทางจิตใจของประชาชนในพื้นที่มาอย่างยาวนาน (ณัฐกรภัทร จันทวิช, 2529) นอกจากนี้ ลักษณะผังเมืองของนครปฐมโบราณที่เป็นรูปวงรีล้อมรอบด้วยคูน้ำและคันดิน ยังสะท้อนถึงความก้าวหน้าด้านการวางผังเมือง การจัดระเบียบสังคม และการติดต่อค้าขายกับชุมชนภายนอก ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเมืองในสมัยทวารวดี (ทิวา ศุภจรรยา และผ่องศรี วนาสิน, 2525) การศึกษาองค์ความรู้ด้านโบราณคดีเมืองนครปฐมจึงมีคุณค่าทางการศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจรากเหง้าทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ของท้องถิ่น และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย การเรียนรู้จากแหล่งโบราณคดีช่วยเชื่อมโยงความรู้ในอดีตกับบริบทของชีวิตในปัจจุบัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น (ชุตินันท์ สาแก้ว, 2557)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจในชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่น ควบคู่กับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีของสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้บริบทของท้องถิ่นเป็นฐาน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้เชิงวิชาการกับประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความหมาย (วนาลี ศักดิ์สุริยผดุง, 2557) การบูรณาการองค์ความรู้ทางโบราณคดีเข้ากับการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการสำรวจภาคสนาม การสังเกต การตั้งคำถาม และการสืบค้นข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกัน โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีแหล่งโบราณคดีและแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่สำคัญหลายแห่ง อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่ผ่านมา ยังขาดการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับบริบทของชุมชนและแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ผู้เรียนยังไม่สามารถตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของตนได้อย่างเต็มที่ (วีรพงศ์ พิชัยเสนาณรงค์, 2568)

ดังนั้น การวิจัยเรื่อง โบราณคดีเมืองนครปฐม: การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อศึกษารูปแบบแนวทาง และผลของการบูรณาการองค์ความรู้ทางโบราณคดีในการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร และเกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม โบราณคดีเมืองนครปฐม
2. เพื่อ การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง โบราณคดีเมืองนครปฐม: การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1 การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการตามขั้นตอน ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตเนื้อหาในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตเนื้อหาออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1.1 วิถีวัฒนธรรมชุมชน ศึกษาองค์ความรู้ด้านโบราณคดีเมืองนครปฐมควบคู่กับบริบททาง สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ภาษา ศิลธรรมและจริยธรรม สุนทรียศาสตร์ อาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม และระบบความเชื่อที่ปรากฏ และสืบทอดอยู่ในพื้นที่ศึกษา

1.2 การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ มุ่งศึกษาการนำองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะโบราณคดีเมืองนครปฐม มาบูรณาการ กับการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ผ่านการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงความรู้ เชิงวิชาการกับบริบทของชุมชน

1.3 ทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม ศึกษากรอบแนวคิดและองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ที่ เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เพื่อนำมาใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล

1.4 การบูรณาการการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นศึกษา การปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึก และจริยธรรมที่ดี ส่งเสริม บรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการคิดวิเคราะห์ การรวบรวม ตรวจสอบ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล อย่างเป็นระบบ

2. วิธีวิจัย การวิจัยเรื่อง “โบราณคดีเมืองนครปฐม: การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์)” เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) และการศึกษา ภาคสนาม (Field Study) โดยใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ก่อนนำ ข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ

3. ระยะเวลาการวิจัย การดำเนินการวิจัยกำหนดระยะเวลา ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2569

4. พื้นที่วิจัย พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ จังหวัดนครปฐม โดยมุ่งเน้นเฉพาะแหล่งโบราณคดี เมืองนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและมีความสำคัญทางโบราณคดี

เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา 1) เป็นพื้นที่ที่มีหลักฐานทางโบราณคดีเมืองนครปฐมอย่างชัดเจน 2) เป็นพื้นที่ที่สะท้อนบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ศึกษา

5. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ใช้การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากบุคคลที่มีความรู้และมีส่วนเกี่ยวข้องกับโบราณคดีเมืองนครปฐม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 10 คน ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้อาวุโส ครู นักวิชาการอิสระ และผู้นำชุมชน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 20 คน ได้แก่ ครู นักเรียน และชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา 3) กลุ่มบุคคลทั่วไป (Purposive Informants) จำนวน 20 คน ได้แก่ ประชาชนที่เคยอาศัยหรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับโบราณคดีเมืองนครปฐม

6. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (ในตะวัน กำหอม, 2559)

7. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ 1) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ จากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยยึดหลักการมองชุมชนในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) ตามแนวคิดของงามพิศ สัตย์สงวน (2539; อ้างถึงใน ในตะวัน กำหอม, 2559)

8. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม จะถูกจัดหมวดหมู่ ตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ก่อนนำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวคิดของทรงคุณ จันทจร (2553) ได้แก่ 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัยเชิงวิเคราะห์ (Analytic Induction) 2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis)

9. การนำเสนอผลการวิจัย ผลการวิจัยนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากภาคสนามกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมภาพประกอบบางส่วน เพื่อสะท้อนบริบททางโบราณคดี วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนอย่างเป็นระบบ

สรุปผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม และโบราณคดีเมืองนครปฐม

เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนครปฐมโบราณปรากฏอยู่ในเอกสารและตำนานหลายฉบับ อาทิ พงศาวดารเหนือ ตำนานพระปฐมเจดีย์ และตำนานพระประโทณเจดีย์ แม้เอกสารเหล่านี้จะได้รับการรวบรวมและเรียบเรียงขึ้นในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและตอนกลาง ส่งผลให้ข้อมูลบางส่วนมีความคลาดเคลื่อนด้านลำดับเวลาและรายละเอียดของเหตุการณ์ แต่เนื้อหาสำคัญหลายประเด็นยังคงสอดคล้องกันและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองนครปฐมโบราณ โดยสามารถจำแนกเรื่องเล่าออกเป็นสองกลุ่มสำคัญ ได้แก่ เรื่องเมืองนครไชยศรีและพระประโทณเจดีย์ และเรื่องพระปฐมเจดีย์ ร่วมกับตำนานพระยาาง-พระยาพาน

ตามตำนานเมืองนครไชยศรี ระบุว่า ก่อนการก่อตั้งเมือง พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของชุมชนพราหมณ์ชื่อ “บ้านโพนะพราหมณ์” ซึ่งพราหมณ์ได้เก็บรักษาโพนะหรือท่อนานทองที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ในเรือนหิน ต่อมาในปี พ.ศ. 1133 พระเจ้าศรีสิทธิไชยพรหมเทพทรงสถาปนาเมืองนครไชยศรี พร้อมทั้งสร้างพระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ และมีการอัญเชิญโพนะไปถวายแก่

เจ้าเมืองลังกา เรื่องราวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณในภูมิภาคและต่างภูมิภาค โดยมีพุทธศาสนาเป็นรากฐานร่วมกัน

พระประโชนเจดีย์มีการกล่าวว่า พระยาแก้ววันดีศราช หรือกาละวรรณดิศราช เป็นผู้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 1199 เพื่อครอบเรือนหินที่บรรจุโชนะไว้ ข้อมูลดังกล่าวปรากฏทั้งในพงศาวดารเหนือและจิตรกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสะท้อนบทบาทของเมืองนครไชยศรีในฐานะศูนย์กลางทางพุทธศาสนาและแหล่งความรู้ด้านศิลปกรรมและวิทยาการ เปรียบเสมือนเมืองดักศิลาในอินเดียโบราณ

ตำนานพระปฐมเจดีย์และเรื่องพระยาแกง-พระยาพาน แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ของพระปฐมเจดีย์ควบคู่กับความสัมพันธ์ทางอำนาจในราชวงศ์ เรื่องเล่ากล่าวถึงพระยาแกง เจ้าเมืองนครไชยศรี และพระยาพาน พระโอรส ซึ่งได้กระทำปิฎกุตและฆ่ายายหอมผู้เลี้ยงดู ต่อมาเพื่อชดใช้บาปกรรม พระยาพานจึงสร้างพระปฐมเจดีย์ขึ้น พร้อมด้วยพระวิหารและพระระเบียงโดยรอบ การสำรวจและศึกษาหลักฐานโบราณสถานในพื้นที่ต่างๆ เช่น เนินพระ ดอนยายหอม วัดธรรมศาลา และบ้านถนนขาด ช่วยยืนยันความเชื่อมโยงระหว่างตำนานกับสถานที่จริงในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาข้อมูลจากเอกสาร ตำนาน และหลักฐานทางโบราณคดีร่วมกัน สามารถสรุปได้ว่าเมืองนครปฐมโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-13 โดยมีพุทธศาสนาและความเชื่อแบบพราหมณ์เป็นปัจจัยสำคัญ เมืองแห่งนี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนา ศิลปกรรม และวิทยาการของภูมิภาค และมีหลักฐานโบราณคดีรองรับการตีความดังกล่าวอย่างชัดเจน

ลำดับพัฒนาการเมืองนครปฐมโบราณจากการขุดค้นทางโบราณคดี พ.ศ. 2552-2553 การขุดค้นแหล่งโบราณคดีในเขตเมืองนครปฐมโบราณระหว่างปี พ.ศ. 2552-2553 ทำให้ได้ข้อมูลใหม่ที่สำคัญเกี่ยวกับรูปแบบการอยู่อาศัย ระบบเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณ เมื่อนำหลักฐานทางโบราณคดีมาวิเคราะห์ร่วมกับเอกสารประวัติศาสตร์และข้อมูลด้านศิลปกรรม สามารถสรุปลำดับพัฒนาการของเมืองนครปฐมโบราณได้เป็นช่วงต่างๆ ดังนี้

ช่วงก่อนสมัยทวารวดี การขุดค้นบริเวณแหล่งโบราณคดีห่อเอก ตำบลพระประโชน พบว่าชุมชนระยะแรกมีลักษณะเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ประชากรดำรงชีพด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น หอยน้ำจืดและหอยทะเล และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนกับชุมชนเมืองท่า รวมถึงรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับตำนานเมืองนครไชยศรีที่กล่าวถึงชุมชนพราหมณ์และการสร้างเรือนหินเพื่อบรรจุพระพุทธรูปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12

ช่วงต้นสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-13) ชุมชนมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องและขยายตัว เกิดการจัดระเบียบเมืองและระบบการปกครองแบบกษัตริย์ ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท และมีการก่อสร้างศาสนสถานสำคัญ เช่น พระประโชนเจดีย์ การพัฒนาเมืองในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมอินเดีย และสอดคล้องกับเอกสารจีนที่กล่าวถึงประเทศ “โถวเหอ” รวมถึงบันทึกของพระถังซำจั๋งเกี่ยวกับบ้านเมืองในเขตทวารวดี

ช่วงปลายสมัยทวารวดี เมืองนครปฐมโบราณมีฐานเศรษฐกิจสำคัญจากเกษตรกรรมและการค้าทางน้ำ เมืองตั้งอยู่ใกล้ชายฝั่งอ่าวไทย และมีระบบคูเมืองและคูคลองขนาดใหญ่ที่เอื้อต่อการเดินเรือ ทำให้นครปฐมเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ มีการติดต่อกับอินเดีย จีน และอาหรับ การค้าขายดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอิทธิพลของพุทธศิลป์แบบมหายานจากอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งพบจากพระพิมพ์ดินเผาและรูปแบบเจดีย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 อย่างไรก็ตาม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 การเปลี่ยนทิศทางการค้าของแม่น้ำบางแก้วส่งผลให้เมืองเสื่อมความสำคัญและถูกทิ้งร้างในที่สุด

ช่วงหลังสมัยทวารวดี หลังพุทธศตวรรษที่ 16 เมืองนครปฐมโบราณมีประชากรอยู่อาศัยเบาบาง หรือถูกทิ้งร้าง ชุมชนบางส่วนอาจอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งต่อมาปรากฏ วัฒนธรรมขอมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 จากตำแหน่งที่ตั้งและรูปแบบศิลปกรรม ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า เมืองนครปฐมโบราณหรือ “สามพูกะ” อาจตรงกับเมืองศัมพูกัญญาที่ปรากฏในจารึกปราสาทพระขรรค์

2. การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ภาควิชาศึกษานครปฐมโบราณ โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1

การศึกษาพัฒนาการของนครปฐมโบราณในแต่ละช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงก่อนสมัยทวารวดี ต้นสมัยทวารวดี ปลายสมัยทวารวดี และช่วงหลังสมัยทวารวดี สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการบูรณาการ การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยอาศัยข้อมูลจากการขุดค้นทาง โบราณคดีร่วมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกและปลูกฝังค่านิยมด้านคุณธรรม จริยธรรม และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน

ผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดีนครปฐมในปี พ.ศ. 2552-2553 แสดงให้เห็นพัฒนาการของ เมืองอย่างชัดเจน ในช่วงก่อนสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 8-11) พบหลักฐานชุมชนหมู่บ้านใกล้แหล่งน้ำ มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและติดต่อกับวัฒนธรรมอินเดีย ช่วงต้นสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-13) พบการจัดระเบียบเมือง การปกครองแบบกษัตริย์ และการนับถือพุทธศาสนาเถรวาท พร้อมหลักฐาน การค้าขายกับต่างประเทศ ช่วงปลายสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 14-16) เมืองมีบทบาทเป็นเมืองท่า ค้าขาย พบโบราณวัตถุจากต่างถิ่นและอิทธิพลศิลปะมหายานจากศรีวิชัย ก่อนที่เมืองจะเสื่อมสลายจาก การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ส่วนช่วงหลังสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 16-18) เมืองถูกทิ้งร้าง และเกิดการเคลื่อนย้ายชุมชนไปยังลุ่มน้ำแม่กลอง พร้อมการแพร่กระจายของวัฒนธรรมขอม

ประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาบูรณาการในการเรียนรู้ ได้แก่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เศรษฐกิจ และการค้าขาย ศาสนาและศิลปกรรม ภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเคลื่อนย้ายของชุมชน แนวทางกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การจำลองการขุดค้นทางโบราณคดี การจัดทำแผนที่เมืองโบราณ การอภิปรายกลุ่ม การจัดนิทรรศการขนาดเล็ก และการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม

การออกแบบการเรียนรู้การสอนเน้นกระบวนการ Active Learning และ Project-Based Learning โดยผู้เรียนมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การตั้งคำถาม การวิเคราะห์หลักฐาน การสังเคราะห์องค์ความรู้ ไปจนถึงการนำเสนอและสะท้อนคุณค่า การประเมินผลใช้ทั้งการประเมินผลงานกลุ่ม แบบฝึกหัดวิเคราะห์ และการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับคุณค่าของโบราณวัตถุ จากผลการดำเนินการพบว่า การบูรณาการโบราณคดี นครปฐมเข้ากับการจัดการเรียนรู้สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน ความคิด สร้างสรรค์ ตลอดจนเสริมสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และความภาคภูมิใจ ในมรดกท้องถิ่น ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม และโบราณคดีเมืองนครปฐม

เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนครปฐมโบราณในทัศนะของคนโบราณปรากฏอยู่ในเอกสารประเภท ตำนานและพงศาวดารหลายฉบับ อาทิ พงศาวดารเหนือ ตำนานพระปฐมเจดีย์ และตำนานพระประโทณเจดีย์ แม้เอกสารเหล่านี้จะได้รับการชำระและเรียบเรียงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 4 ซึ่งส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนด้านลำดับเวลาและรายละเอียดเหตุการณ์บางประการ

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาโดยรวมกลับมีประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกัน และมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจพัฒนาการของเมืองนครปฐมโบราณ เมื่อพิจารณาเนื้อหาของตำนานและพงศาวดารดังกล่าว สามารถจำแนกเรื่องราวออกเป็นสองกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มเรื่องเมืองนครไชยศรีและพระประโทนเจดีย์ และกลุ่มเรื่องพระปฐมเจดีย์ควบคู่กับตำนานพระยาแกง-พระยาพาน ตำนานเมืองนครไชยศรีกล่าวถึงสภาพพื้นที่ก่อนการก่อรูปเป็นเมือง โดยระบุว่าบริเวณดังกล่าวเดิมเป็นชุมชนพราหมณ์ชื่อ “บ้านโทณะพราหมณ์” ซึ่งพราหมณ์ได้บรรจุโทณะหรือเทวานานทอง อันเป็นภาชนะที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าไว้ในเรือนหินเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 12 ต่อมา พระเจ้าศรีสิทธิไชยพรหมเทพได้สถาปนาเมืองนครไชยศรีพร้อมทั้งสร้างพระพุทธไสยาสน์ขนาดใหญ่ และนำโทณะดังกล่าวไปถวายแก่เจ้าเมืองลังกา สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณในเครือข่ายภูมิภาค โดยมีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานร่วมทางวัฒนธรรม ตำนานยังกล่าวถึงการสร้างพระประโทนเจดีย์โดยพระยาแก้วดิศราช (หรือกاکะวรรณดิศราช) ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 เพื่อครอบเรือนหินที่บรรจุโทณะไว้ รายละเอียดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลจากพงศาวดารเหนือ รวมถึงหลักฐานภาพจิตรกรรมในสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงศรีอยุธยา สอดคล้องกับงานวิจัยของ สฤณีพงศ์ ขุนทรง (2553) อธิบายว่า บทบาทของนครไชยศรีในฐานะศูนย์กลางทางพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำภาคกลาง ลักษณะดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกับเมืองศูนย์กลางความรู้และศาสนาอย่าง “ตักศิลา” ในอินเดียสมัยโบราณ ในอีกด้านหนึ่ง ตำนานพระปฐมเจดีย์และเรื่องพระยาแกง-พระยาพานสะท้อนถึงความเก่าแก่ของพระปฐมเจดีย์และพลวัตด้านอำนาจทางการเมืองในอดีต โดยกล่าวถึงพระยาแกง ผู้ครองเมืองนครไชยศรี และพระโอรส คือ พระยาพาน ซึ่งได้กระทำปิตุฆาตและฆ่ายายหอมผู้เลี้ยงดู ภายหลังพระยาพานได้สร้างพระปฐมเจดีย์ พร้อมด้วยพระวิหารและระเบียงคดโดยรอบ เพื่อเป็นการไถ่บาปและฟื้นฟูศุลยาภาพทางศีลธรรมของสังคม การศึกษาหลักฐานโบราณสถานในพื้นที่ เช่น เนินพระ ดอนยายหอม วัดธรรมศาลา และบ้านถนนขาด ช่วยยืนยันความเชื่อมโยงระหว่างเรื่องเล่าในตำนานกับภูมิประเทศและโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ลำดับพัฒนาการเมืองนครปฐมโบราณจากหลักฐานโบราณคดี ผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดีในเขตเมืองนครปฐมโบราณระหว่างปี พ.ศ. 2552-2553 ได้ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน การดำรงชีวิต และความสัมพันธ์ทางการค้าของชุมชนโบราณ เมื่อนำข้อมูลทางโบราณคดีมาประมวลร่วมกับเอกสารประวัติศาสตร์และการวิเคราะห์ศิลปกรรม สามารถสรุปลำดับพัฒนาการของเมืองนครปฐมโบราณได้เป็นหลายระยะระยะแรก คือ ช่วงก่อนสมัยทวารวดี จากหลักฐานแหล่งโบราณคดีห่อแอก ตำบลพระประโทน พบว่าชุมชนยุคเริ่มแรกตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำ มีการบริโภคหอยน้ำจืดและหอยทะเล และมีร่องรอยการติดต่อกับเมืองท่าและวัฒนธรรมจากอินเดีย ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับตำนานเมืองนครไชยศรีที่กล่าวถึงชุมชนพราหมณ์และการสร้างเรือนหินบรรจุโทณะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 ระยะที่สอง คือ ช่วงต้นสมัยทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ชุมชนเริ่มขยายตัวและมีการจัดระเบียบเมืองอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปกครองโดยกษัตริย์ และนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นหลัก การก่อสร้างศาสนสถานสำคัญ เช่น พระประโทนเจดีย์ สะท้อนอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียและสอดคล้องกับบันทึกเอกสารจีนที่กล่าวถึงดินแดน “โถวเหอ” รวมถึงบันทึกการเดินทางของพระถังซำจั๋งเกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดี ระยะที่สามคือ ช่วงปลายสมัยทวารวดี เมืองนครปฐมมีบทบาทโดดเด่นด้านเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมและการค้าทางน้ำ ด้วยทำเลที่ตั้งใกล้ชายฝั่งอ่าวไทยและมีระบบคูเมือง-คูคลองรองรับการคมนาคมทางเรือ ส่งผลให้เมืองเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญที่เชื่อมโยงกับอินเดีย จีน และโลกอาหรับ การติดต่อระหว่างประเทศดังกล่าวสะท้อนผ่านศิลปกรรม โดยเฉพาะอิทธิพลพุทธศาสนamahayanaจากศรีวิชัยที่พบในพระพิมพ์ดินเผาและรูปแบบเจดีย์ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 อย่างไรก็ตาม ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 การเปลี่ยน

ทิศทางของแม่น้ำบางแก้วส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจและการคมนาคมเสื่อมถอย เมืองจึงค่อยๆ ถูกทิ้งร้าง ระยะสุดท้าย คือ ช่วงหลังสมัยทวารวดี ภายหลังพุทธศตวรรษที่ 16 พื้นที่นครปฐมโบราณมีประชากรอยู่อาศัยเบาบาง หรือชุมชนบางส่วนอพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในลุ่มน้ำแม่กลอง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 ปรากฏอิทธิพลวัฒนธรรมขอม ซึ่งอาจมีความเชื่อมโยงกับเมืองสระโกสินารายณ์ เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งและรูปแบบศิลปกรรม ผลการศึกษานครปฐมโบราณชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจอดีตของเมืองจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการข้อมูลจากตำนาน พงศาวดาร และหลักฐานโบราณคดีร่วมกัน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ กรองทิพย์ นาควิชตร (2560) ซึ่งเน้นกระบวนการกำหนด แสวงหา วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึกและสามารถนำไปใช้ในบริบทการเรียนรู้ การสอนได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การใช้โบราณสถานสำคัญ เช่น พระปฐมเจดีย์ พระประโทณเจดีย์ เนินพระ และดอนยายหอม เป็นแหล่งเรียนรู้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรวิทย์ นิเทศศิลป์ และชวลิต ขอดศิริ (2560) ที่เสนอว่าการบูรณาการศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับการจัดการเรียนรู้ ช่วยเพิ่มความสนใจ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน รวมถึงส่งเสริมการเชื่อมโยงความรู้เชิงพื้นที่กับเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ การจัดลำดับพัฒนาการเมืองตั้งแต่ก่อนสมัยทวารวดีจนถึงหลังทวารวดี ยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัด การเรียนรู้ตามกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของ ขวัญริศม์ ทิพย์บุญทรัพย์ (2562) ซึ่งเน้นการคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาคิดเชิงประวัติศาสตร์

2. การบูรณาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กรณีศึกษานครปฐมโบราณ โรงเรียนวัดศาลา (หลวงพ่อน้อยอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต 1

การนำนครปฐมโบราณมาใช้เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งในมิติความรู้ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และวัฒนธรรม ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ผลการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเมืองนครปฐมในช่วงปี พ.ศ. 2552–2553 ได้สะท้อนพัฒนาการของเมืองอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเนื้อหาหลักในการบูรณาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากหลักฐานทางโบราณคดี พัฒนาการของนครปฐมโบราณสามารถแบ่งออกเป็นช่วงสำคัญ ได้แก่ ช่วงก่อนสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 8–11) ซึ่งชุมชนตั้งถิ่นฐานใกล้แหล่งน้ำ ดำรงชีพด้วยการเก็บหอยน้ำจืดและหอยทะเล และมีการติดต่อกับชุมชนเมืองท่าและวัฒนธรรมจากอินเดีย สะท้อนวิถีชีวิตดั้งเดิม และการเปิดรับอิทธิพลภายนอก ต่อมาในช่วงต้นสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12–13) เมืองมีการขยายตัวและจัดระเบียบการปกครองในลักษณะรัฐแบบกษัตริย์ ประชากรนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาท และมีการสร้างศาสนสถานสำคัญ เช่น พระประโทณเจดีย์ ควบคู่กับหลักฐานจากเอกสารจีนที่ยืนยันบทบาทของนครปฐมในเครือข่ายการค้าระหว่างประเทศ ในช่วงปลายสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 14–16) เมืองนครปฐมมีฐานเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมและการค้าทางน้ำ มีสถานะเป็นเมืองท่าค้าขายสำคัญ ปรากฏหลักฐานวัตถุจากต่างถิ่น เช่น ลูกปัดแก้ว เครื่องถ้วยจีน และศิลปกรรมพุทธมหายานจากอิทธิพลศรีวิชัย อย่างไรก็ตาม ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 การเปลี่ยนแปลงทิศทางของแม่น้ำบางแก้วส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจและการคมนาคมเสื่อมถอย เมืองจึงค่อยๆ ลดบทบาทลง ภายหลังสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 16–18) พื้นที่นครปฐมโบราณถูกทิ้งร้างหรือมีประชากรอยู่อาศัยเบาบาง ชุมชนบางส่วนอพยพไปยังลุ่มน้ำแม่กลอง และเริ่มปรากฏอิทธิพลวัฒนธรรมขอม ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและภูมิศาสตร์ของพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวมาพัฒนาเป็นแนวทางการบูรณาการการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงสาระ

ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา ศิลปกรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และภูมิศาสตร์ เข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง กิจกรรมสำคัญ ได้แก่ การจำลองการขุดค้นโบราณคดี การสร้างแผนที่เมืองโบราณ การอภิปรายกลุ่ม การจัดนิทรรศการย่อ และการสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติม ซึ่งมุ่งพัฒนาทักษะการสังเกต การคิดวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียน การออกแบบการเรียนการสอนใช้แนวคิด Active Learning และ Project-Based Learning โดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ ตั้งแต่การเปิดบทเรียนด้วยเรื่องเล่าและภาพโบราณวัตถุ การกระตุ้นความรู้เดิม การศึกษาและวิเคราะห์หลักฐาน การตั้งคำถามและสืบค้นข้อมูล ไปจนถึงการสรุปองค์ความรู้ในรูปแบบแผนภาพหรือไทม์ไลน์ และการสะท้อนคุณค่าและค่านิยมที่ได้รับ การประเมินผลใช้วิธีที่หลากหลาย เช่น การนำเสนอผลงานกลุ่ม แบบฝึกทักษะการวิเคราะห์ และการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของโบราณวัตถุ ผลการวิจัยพบว่า การบูรณาการโบราณคดีนครปฐมเข้ากับการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สามารถเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน ความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และความภาคภูมิใจในมรดกท้องถิ่นของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการของ กรองทิพย์ นาควิชตร (2560) ที่เน้นการผสานภาคทฤษฎีกับประสบการณ์จริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงลึกและยั่งยืน นอกจากนี้ การใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเป็นฐานการเรียนรู้ยังสอดคล้องกับงานของ วรวิทย์ นิเทศศิลป์ และชวลิต ขอดศิริ (2560) ที่ชี้ว่าการเรียนรู้จากศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยเพิ่มแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ตลอดจนสอดคล้องกับแนวคิด Learning by Doing ของ Dewey ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ขณะเดียวกัน การที่ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์พัฒนาการเมืองในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานของ สฤณีพงศ์ ขุนทรง (2561) ซึ่งพบว่าการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงเหตุผลและการสังเคราะห์ข้อมูล ในมิติการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับข้อเสนอของ สุพัตรา คงขำ และเครือวัลย์ คงขำ (2561) รวมถึง สุวัช วาณิชวีรพห์ (2562) ที่เน้นว่าการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและชุมชน การนำองค์ความรู้โบราณคดีมาบูรณาการในชั้นเรียนจึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 ควรนำความรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และภูมิศาสตร์ มาประยุกต์ใช้ร่วมกันในกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงขององค์ความรู้และเข้าใจบริบทของเมืองนครปฐมโบราณอย่างรอบด้าน

1.2 ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบลงมือทำ เช่น การจำลองขุดค้นโบราณคดี การสร้างแผนที่เมืองโบราณ การอภิปรายกลุ่ม และการจัดนิทรรศการย่อ เพื่อฝึกทักษะการสังเกต วิเคราะห์ สังเคราะห์ และการทำงานร่วมกัน

1.3 ผู้เรียนควรได้รับโอกาสในการศึกษาและวิเคราะห์หลักฐานโบราณวัตถุ เอกสารประวัติศาสตร์ และภาพโบราณวัตถุ จากนั้นสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไทม์ไลน์ แผนภาพ หรือรายงานสรุป เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายพื้นที่ศึกษาครอบคลุมชุมชนหรือโรงเรียนอื่นๆ ในจังหวัดนครปฐม รวมถึงนักเรียนหลายช่วงวัย เพื่อให้ผลการวิจัยมีความหลากหลายและสามารถเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มผู้เรียนได้

2.2 ควรออกแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง (VR/AR) ในการจำลองเมืองโบราณ หรือการสร้างฐานเรียนรู้โบราณคดี พร้อมทั้งพัฒนาเครื่องมือประเมินผลที่สามารถวัดทั้งความรู้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรมได้อย่างชัดเจน

2.3 ควรติดตามผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในระยะยาว เพื่อดูว่าการบูรณาการโบราณคดีช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ ความคิดสร้างสรรค์ และจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างยั่งยืนหรือไม่ และปรับปรุงแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและนักเรียน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2562). *คลังกลางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ*. นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กรองทิพย์ นาควิเชตร. (2560). ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 31. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล*, 4(1): 29-40.
- ขวัญธิริศม์ ทิพย์บุญทรัพย์. (2562). *การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีแห่งพระแข่งเรือขึ้นโขงชิงธง อำเภอลำสนธิ จังหวัดลพบุรี เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านทับบัว*. หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, วิทยาลัยทองสุข.
- ชุตินันท์ สาแก้ว. (2557). การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาเมือง นครปฐม เพื่อการวางแผนอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนชุมชน เมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2529). *เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ทรงคุณ จันทจร. (2553). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมชั้นสูง*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน.
- ทิวา ศุภจรรยา และผ่องศรี วนาสิน. (2525). “การศึกษาลักษณะชุมชนโบราณจากภาพถ่ายทางอากาศ จังหวัด นครปฐม”. ใน *การสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรม นครปฐม*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากรและชุมนุมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ในตะวัน กำหอม. (2559). *การวิจัยทางสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมศาสตร์*. มหาสารคาม: โรงพิมพ์ที่คอม มหาสารคาม.
- พระครูใบฎีกาทัตพล จนทวิโส (เพลงปาน). (2560). *ตามรอยทวารวดีเมืองโบราณนครปฐม*. นครปฐม: วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี.
- วนาลี ศักดิ์สุริยผดุง. (2557). *แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์เมืองโบราณนครไชยศรี อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรวิทย์ นิเทศศิลป์ และชวลิต ขอดศิริ. (2560). *การบูรณาการการเรียนการสอนด้วยวิธีการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนา*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- วีรพงศ์ พิชัยเสนาณรงค์. (2568). รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อการส่งเสริม
อัตลักษณ์วิถีพุทธ ของโรงเรียนรักษาศีล 5 ในจังหวัดนครปฐม. นครปฐม: วิทยาลัยสงฆ์พุทธ
ปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมชาย วงศ์วิเศษ. (2558). *ภาวะผู้นำในองค์กรไทย*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์อักษรไทย.
- สฤชต์พงศ์ ขุนทรง. (2557). *โบราณคดีเมืองนครปฐม: การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี*.
นครปฐม: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สฤชต์พงศ์ ขุนทรง. (2553). พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครปฐมโบราณในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19.
วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, ภาควิชาโบราณคดี,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สฤชต์พงศ์ ขุนทรง. (2561). แนวคิดใหม่เกี่ยวกับพัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองโบราณอู่ทอง.
ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. *Veridian E-Journal, Silpakorn
University*, 11(2): 2885-2899.
- สฤชต์พงศ์ ขุนทรง. (2559). *โบราณคดีเมืองนครปฐม การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี*. กรุงเทพฯ:
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุพัตรา คงขำ และเครือวัลย์ คงขำ. (2561). แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านการชักแห่เรือพระบก
ของตำบลเขาใหญ่ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย*,
10(2): 277-288.
- สุวัช วาณิชยวิรุฬห์. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.
วารสารจันทร์เกษมสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทร์เกษม, 25(1): 31-44.